

O VIZIUNE PANORAMICĂ ASUPRA DRAMATURGIEI MOLDOVENEȘTI NOUĂZECISTE

Dr., conf. univ. **Alexandru LUPAȘCU-BOHANȚOV**

E-mail: bohantsov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8745-0538>

Institutul Patrimoniului Cultural

Afirmarea și impunerea postmodernismului în literatura românească din Republica Moldova s-a produs mai întâi în poezie și proză, fenomenul respectiv fiind analizat pertinent în două studii exemplare, bine gândite și amplu documentate ale cercetătorilor filologi Nicolae Leahu și, respectiv, Maria Șleahțișchi. Din păcate, de-a lungul vremii, Melpomene a fost mai puțin „ofertantă” cu spațiul cultural basarabean, ca să zic așa. Și totuși, în pofida unor posibile inadecvări ale spiritului nostru creator la rigorile ori dedesubturile creației teatrale, începând cu anii '90 ai secolului douăzeci (chiar ceva mai devreme) am fost martorii unei adevărate „explozii” a dramaturgiei și artei scenice naționale. Perioada dată s-a pliat și pe o efervescentă deosebită a vieții teatrale. În anul 1991 a luat ființă faimosul Teatru „Eugène Ionesco” din Chișinău, care a impulsionat viața teatrală din Republica Moldova, ba chiar a direcționat evoluția dramaturgiei din ultimul deceniu al secolului douăzeci. Dramaturgia și teatrul anilor '90 au fost fideli unui cunoscut slogan vehiculat cu o anume ostentație în spațiul public românesc: „Viața urcă în scenă, teatrul coboară în stradă”.

Tematica și problematica abordată în monografia *Dramaturgia națională din anii '90 în (con)textul postmodernismului* a Dorinei Khalil-Butucioc vizează un domeniu care încă nu a beneficiat de un studiu de sinteză din partea cercetătorilor teatrologi din Republica Moldova, chiar dacă fenomenul dramaturgiei și teatrului autohton nouăzecist a fost abordat, din varii perspective, în lucrări de specialitate, articole din presa culturală, diferite cronică de spectacol, și, nu în ultimul rând, în cadrul unor dezbateri („mese rotunde”) sub egida prestigioaselor reviste „Contrafort” și „Sud-Est Cultural”. Meritul vădit al autoarei ține de faptul că nu a trecut cu vederea niciuna din contribuțiile serioase, originale în interpretarea, valorificarea și promovarea teatrului și dramaturgiei postmoderniste (și nu numai), aparținând unor cunoscuți critici din Republica Moldova precum Leonid Cemortan, Valentina Tăzlăuanu, Pavel Proca, Angelina Roșca, Irina Nechit,

Dorina KHALIL-BUTUCIOC. *Dramaturgia națională din anii '90 în (con)textul postmodernismului*. Chișinău: Editura „Epigraf”, 2020. – 264 p.

Larisa Ungureanu, Constantin Cheianu, Larisa Turea, Elfrida Coroliovă ș.a.

Subiectul abordat în lucrarea *Dramaturgia națională din anii '90 în (con)textul postmodernismului* este unul de o apreciabilă valoare pragmatică, dacă luăm în considerare faptul că, actualmente, genurile ori scenariile dramatice (un termen mai uzual în spațiul cultural postmodern) și arta spectacolului teatral în general sunt foarte flexibile, iar diversificarea mijloacelor de expresie ale acestora constituie o problemă mereu „la zi”, necesitând să fie racordată, în permanență, cu cerințele pieței culturale de azi, dar și cu noile teorii și poetici ale scriiturii dramatice și praxisului teatral din spațiul postmodern contemporan.

Apreciem caracterul interdisciplinar, prin excelență, al cercetării întreprinse de Dorina Khalil-Butucioc. Circumscrierea problemelor investigate în câmpul de interacțiune, de interferențe și confluente între teoria literaturii, teatrologie, estetica și poetica dramei, arta regiei scenice, culturologie, psihologia creației actricești, sociologia teatrului, teoria și practica artelor adiacente actului teatral, în fine, i-a oferit cercetăto-

rei posibilitatea dezvăluirii unor aspecte inedite ale paradigmei teatrale și dramaturgiei postmoderniste, în speță, o fructificare temeinică a modalităților discursive de reprezentare scenică a realităților sociale, politice și culturale dintr-un spațiu ex-sovietic, marcat de experiențele traumatizante ale tranziției post-totalitare și de tot felul de crize identitare.

Judecând după conținutul volumului *Dramaturgia națională din anii '90 în (con)textul postmodernismului*, putem afirma cu certitudine că investigația este realizată într-o viziune conceptuală reușită, posedă arhitectura și coerența necesare, capitolele și subcapitolele acesteia se completează reciproc, tema fiind abordată în toată complexitatea ei. Întru determinarea coordonatelor teoretico-paradigmatice și aplicative ale cercetării, precum și a valențelor ideatice-expresive ale pieselor și spectacolelor postmoderniste examinate, în primul capitol „*Biografia ideii de literatură*” *dramatică postmodernistă din Republica Moldova*, autoarea se sprijină pe un eșafodaj teoretic solid și își fixează un traiect investigativ bine precizat și conectat la cele mai impresionante realizări științifice ale culturii postmoderne din secolul douăzeci și începutul mileniului trei, invocând nume de mare prestigiu în domeniul respectiv. Premisele teoretice ale lucrării demarează cu elucidarea controversatei relații dintre postmodernism și modernism, a clarificării conceptului de postmodernism de către corifeii acestuia Jean-François Lyotard, Ihab Hassan, Fredric Jameson, Jean Baudrillard, Michel Foucault, Roland Barthes, Julia Kristeva, Steven Connor, Linda Hutcheon, Gianni Vattimo, Umberto Eco, Jürgen Habermas etc. S-a apelat totodată la studiile unor savanți, scriitori și critici bine prizați în întregul areal cultural românesc – Matei Călinescu, Ion Bogdan Lefter, Liviu Petrescu, Radu G. Țeposu, Mircea Cărtărescu, George Banu, Mircea Ghițulescu, Octavian Saiu, Alina Nelega ș.a.

Exegeta se descurcă excelent în hățișul derutant al circumscrierii și configurării teoretice privind apariția, evoluția istorică, poetica și politica postmodernismului. Volumele reprezentative ale teoreticienilor și practicienilor culturii postmoderne, comentate în cuprinsul lucrării, își au rațiunea în a valida multiplele caracteristici ale paradigmei culturale postmoderne, trăsăturile distinctive ale acesteia (deconstrucția subiectului creator și a obiectului estetic propriu-zis; autoreflexivitatea narațiunii/intertextualitatea, jocurile de limbaj, cultul ambiguității; fragmentarismul, colajul, montajul; ironia și parodia, re-prezentarea ori reconstituirea trecutului, „decanonizarea” valorilor estetice tradiționale, pluralismul axiologic; amestecul/hibridizarea genurilor și a speciilor „clasice”, a produselor culturii înalte și celei de masă, metadiscursul,

dialogul intertextual, parafraza, citatul ironic, orientarea spre fenomenul culturii *mainstream* printr-o largă utilizare a noilor tehnologii de comunicare etc.), dar și pentru a certifica propriile idei și ipoteze în această tentativă temerară de a pune „într-o bună rânduială estetică” dramaturgia și producțiile teatrale ale unui deceniu în care s-a produs „schimbarea la față” a scenei naționale.

Aproape toate aceste fațete ale paradigmei postmoderniste sunt prezente în spațiul teatral din Republica Moldova din ultimul deceniu al secolului douăzeci, fiind examinate temeinic și cu lux de amănunte în capitolul 2 al lucrării, intitulat „*Indeterminanțele dramaturgiei naționale de sorginte postmodernistă*”. După cum dezvăluie cercetătoarea, în piesele generației nouăzeciste se regăsește un mixaj organic între categoriile estetice de tip epic, liric și dramatic, iar prin utilizarea de elemente paratextuale se atestă nu doar un melanj iscusit al genurilor canonice, ci și al speciilor literare, creațiile dramaturgice ale autorilor noștri fiind etichetate drept „farse tragice” (*Luministul*, Constantin Cheianu; *Doamna din Satul-florilor-ce-mor*, Irina Nechit); „eseuri dramatice” (*Stația terminus*, Mircea V. Ciobanu; *Cvartet pentru o voce și toate cuvintele*, Maria Șleahțiți și Nicolae Leahu); „parodii teatrale” (*Mama lor de urmași*, Angelina Roșca); „tragedii naționale” (*Cum Ecclesiastul discuta cu Proverbele*, Val Butnaru); „probe de orchestră în două acte” (*Saxofonul cu frunze roșii*, Val Butnaru); „scene ghicite și neghicite” (*Iosif și amanta sa*, Val Butnaru). Și totuși, chiar dacă farsa tragică deținea întâietatea în opera dramaturgilor absurdului, teatrul postmodernist rescrie o nouă poetică a tragicului și se impune nu printr-o metafizică de tipul Râsu’-Plânsu’ în descendența materializărilor discursive specifice poetului Nichita Stănescu ori dramaturgului Eugène Ionesco, ci drept o filosofie care se sfârșește mai totdeauna cu un fiasco post-beckettian.

Cu toate că autoarea și-a propus să ofere o imagine de ansamblu sau o viziune panoramică asupra dramaturgiei și teatrului anilor '90 ai secolului douăzeci, altfel zis o înțelegere a bunurilor simbolice respective „în globalitatea lor”, constatăm că din analizele docte și de mare finețe pot fi reconstituite (ca într-un puzzle de fragmente inteligent decupate și asamblate) interesante portrete de creație ale protagoniștilor acestui „nou val” de tineri dramaturgi care au contribuit, cu rezultate remarcabile, la revigorarea esteticii și poeticii teatrale (Val Butnaru, Constantin Cheianu, Nicolae Negru, Irina Nechit, Angelina Roșca, Dumitru Crudu, Mircea V. Ciobanu, Maria Șleahțiți și Nicolae Leahu), dar și la profesionalizarea vădită a unor regizori de mare inventivitate artistică, conștiință artistică a lu-

crului bine făcut și un simț acut al realităților sociale, politice și culturale ale sfârșitului de secol și mileniu (Petru Vutcărău, Mihai Fusu, Sandu Cozub, Mihai Țărnă, Dumitru Griiciuc, Emil Gaju).

Se știe că, de-a lungul veacului al XX-lea, caracterizat drept secolul regiei, în lumea creatorilor de spectacole teatrale s-a manifestat întotdeauna conflictul dintre textocentriști (cei care afirmă că textul dramatic predetermină performanța teatrală) și scenocentriști (cei care susțin că opera dramatică nu există decât pornind de la realizarea ei scenică și că textul dramatic nu este decât un substitut al acesteia, imperfect și incomplet). Astfel, în capitolul 3 al tezei – *Piese postmoderniste și teatrele din Republica Moldova: dialog în spațiu și timp*, problema este formulată în mod tranșant: „Textul dramatic este obiect literar sau și obiect teatral?”

Dramaturgii „noului val” au fost inspirați la început de teatrul absurdului, pentru ca ulterior să se asocieze cu lumea de idei și tehnici discursive ale teatrului post-modern și post-dramatic în efortul lor comun de a fundamenta formule inedite de creație care să valideze noile structuri, tehnici și limbaje în niște texte dolidora de probleme „la zi”, teme insolite, viziuni frapante. Cum demonstrează Dorina Khalil-Butucioc, apelând la exemple concrete, în stagiunile din anii '90 s-au produs niște schimbări benefice la nivelul interacțiunilor creatoare între teatrele și piesele noi din Republica Moldova. În dialog cu tinerii dramaturgi au intrat regizorii nominalizați mai sus, iar spectacolele montate în teatrele „Luceafărul”, „Eugène Ionesco”, „Alexei Mateevici” din Chișinău și la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți au revelat posibilitatea conjugării viziunilor artistice originale atât din partea dramaturgilor, cât și a regizorilor.

Or, pornind de la ideile avizate ale unor teatrologi de renume, se constată că „arta regiei este arta de a proiecta în spațiu ceea ce dramaturgul n-a putut să proiecteze decât în timp” (George Banu) și „marile experimente și reușite ale teatralității postmoderne sunt identificabile acolo unde teatrul își găsește perechi, parteneri de dialog, acolo unde mariajele cele mai neașteptate se produc” (Octavian Saiu). Suntem absolut de acord cu autoarea când afirmă că cele mai reprezentative și memorabile spectacole postmoderniste din anii '90 au fost realizate de următoarele tandemuri: Val Butnaru – Petru Vutcărău, Val Butnaru – Mihai Fusu, Constantin Cheianu – Mihai Fusu, dramaturgii bălțeni – Dumitru Griiciuc.

Remarcăm solida pregătire filologică și teatrologică a autoarei, impresionantele asocieri de idei și sur-

prinzătoarele ipoteze în analiza subtilă, cu adevărat infinitezimală, a unor piese și spectacole, decelarea structurilor de adâncime ale artefactelor respective necesitând, de altfel, un anume efort intelectual și hermeneutic. Lucrarea se citește cu mult interes, este scrisă într-un limbaj elevat și nu întâlnești niciun fel de obstacole în calea lecturii. Chiar stilistica discursului științific este una de factură postmodernistă, mulțumită încadrării a numeroase paranteze în structura morfologică a cuvintelor și secvențelor textuale, fapt ce conferă o tentă pluralistă analizei, multiplică punctele de vedere, dar nu relativizează ori atenuază criteriile axiologice și judecățile de valoare. Se regăsesc în textul lucrării multe replici memorabile ale personajelor din piesele autorilor basarabeni postmoderniști, care fortifică demersul analitic, exemplele fiind alese de exegeta noastră cu mult discernământ critic și în cunoștință de cauză.

Noutatea științifică și contribuția originală a autoarei în economia acestui volum este confirmată prin prețioasele idei concretizate în procesul de realizare a unei sinteze complexe despre fenomenul dramaturgiei postmoderniste din Republica Moldova, fundamentarea unor repere de natură teoretică și aplicativă privind analiza teatrologică a obiectelor estetice respective, identificarea unor noi modalități de interpretare a pieselor contemporane care, odată cu punerea în circuit a studiului monografic, se vor constitui într-o paradigmă serioasă și un imbold pe potrivă în abolirea vechilor canoane ale criticii teatrale, care a fost tributară unui instrumentar împrumutat din diverse discipline limitrofe, cu precădere din domeniul exegezei literare.

Doctorul în studiul artelor și culturologie Dorina Khalil-Butucioc a realizat în monografia *Dramaturgia națională din anii '90 în (con)textul postmodernismului* o analiză pluridimensională a dramaturgiei nouăzeciste de sorginte postmodernistă, disecând în profunzime toate componentele inerente unei bune funcționări a comunicării teatrale (autorul dramatic, directorul de scenă, actorul, decorul, costumele, muzica și, nu în ultimul rând, publicul și critica teatrală care, finalmente, se constituie într-o conștiință estetică a artei scenice). Secțiunea finală a volumului prezintă într-o viziune sintetică protagoniștii impetuoasei mișcări de înnoire a scriiturii dramatice și a artei scenice din anii '90 ai secolului al XX-lea, iar concluziile extrem de utile și operaționale, bine gândite și clar formulate, întregesc această construcție științifică de o aleasă tradiție academică.